

Lotincha			Kirill	Lotincha			Kirill
Bosma	Yozmasi	Talaffuzi	Harflar	Bosma	Yozmasi	Talaffuzi	Harflar
A a	<i>Aa</i>	<i>a</i>	А а	Ō ō	<i>Ōō</i>	<i>ō</i>	Ŏ ŏ
B b	<i>Bb</i>	<i>be</i>	Б б	P p	<i>Pp</i>	<i>pe</i>	П п
D d	<i>Dd</i>	<i>de</i>	Д д	Q q	<i>Qq</i>	<i>qe</i>	Қ қ
E e	<i>Ee</i>	<i>e</i>	Э э	R r	<i>Rr</i>	<i>re</i>	Р р
F f	<i>Ff</i>	<i>fe</i>	Ф ф	S s	<i>Ss</i>	<i>se</i>	С с
G g	<i>Gg</i>	<i>ge</i>	Г г	Ş ş	<i>Şş</i>	<i>şe</i>	Ш ш
Ĝ ĝ	<i>Ĝĝ</i>	<i>ĝe</i>	Ғ ғ	Ç ç	<i>Çç</i>	<i>çe</i>	Ч ч
H h	<i>Hh</i>	<i>he</i>	Х х	T t	<i>Tt</i>	<i>te</i>	Т т
I i	<i>Ii</i>	<i>i</i>	И и	U u	<i>Uu</i>	<i>u</i>	У у
J j	<i>Jj</i>	<i>je</i>	Ж ж	V v	<i>Vv</i>	<i>ve</i>	В в
K k	<i>Kk</i>	<i>ke</i>	К к	X x	<i>Xx</i>	<i>xe</i>	Х х
L l	<i>Ll</i>	<i>le</i>	Л л	Y y	<i>Yy</i>	<i>ye</i>	Й й
M m	<i>Mm</i>	<i>me</i>	М м	Z z	<i>Zz</i>	<i>ze</i>	З з
N n	<i>Nn</i>	<i>ne</i>	Н н	ng	<i>ng</i>	<i>nge</i>	Нг
O o	<i>Oo</i>	<i>o</i>	О о	'	'	<i>Tutuq b.</i>	Ъ

Özbekistan'ın Kiril Alfabesinden Latin Alfabesine Uzun Serüveni

A. Selim Babaoğlu

Özbekistan Senatosu 2023 yılı ile birlikte devlete ait internet sitelerinden, resmî belgelerden, sokak isimlerinden, reklamlardan, basılı ve elektronik kitle iletişim araçlarından ve diğer çeşitli işletmelerde tamamen Latin alfabesinin kullanılmasını uygulamasına karar verdi.

Senatonun basın organları Latin alfabesini zaten kullanmasına rağmen diğer kuruluşlar Özbekistan vatandaşlarının ihtiyaçları doğrultusunda Latin ve Kiril Alfabelerini kullanmaya devam ediyordu.

Özbekistan son yüzyıldır 4 adet alfabe devrimi yapan nadir ülkeler arasında. Kiril alfabesi 1940 yılında Sovyet istilası ile birlikte ülkede kullanılmaya başlanıyor. Ancak diğer Sovyet ülkeleri olan Gürcistan, Ermenistan ve Baltık ülkeleri Kiril alfabesine geçmiyor.

Çağatay Türkçesi olarak da bilinen Özbekistan Türkçesi 14. Yüzyıldan 20 yüzyıla kadar Arap alfabesinden uyarlanan alfabesi kullanıyor.

1920'lere geldiğinde Orta Asya'da önce Rus İmparatorluğu ardından Sovyetler tarafından Latin alfabesine geçilmesine zorluyordu. Türk ülkelerinin yerel entelektüelleri Arap alfabesinin her sesi karşılayamadığı ve yazım ile Türkçe arasındaki uyumsuzluklar bulunduğunu dile getiriyorlardı. Bu bağlamda Özbekistan, Azerbaycan gibi ülkelerde Latin alfabesine geçildi. Rusya ise Arap alfabesini enternasyonellik, proleterleştirme ve Sovyetleştirme siyasetinin önünde dini bir engel olarak görürken Kiril alfabesinin dayatılmasını o dönem fazla sömürgeci, milliyetçiliği ve Rus karşıtlığını körükleyici şeklinde değerlendiriyordu.

Birinci Türkoloji Kongresi 1926 yılında Azerbaycan'ın Bakü şehrinde toplandı. Sovyet rejimi altındaki Türk ülkelerinde Latin alfabesine geçildi. Ancak Latin Alfabeti Türk ülkelerinde uzun süre kullanılmadı. Çünkü Batılılaşan Türkiye ve Türkçülük etkisi Sovyet Rusya'yı Latin alfabesini kaldırmaya ve yerine Kiril alfabesini kullanırmaya sevk etti. Kiril alfabesinin kullanılmasının Sovyet Rusya için bir diğer yararı ise Rusça öğrenimini kolaylaştırmasıydı. Bu bağlamda 1940 yılında Özbekistan'da Kiril alfabesine geçildi ve onlarca sene kullanıldı.

Rusya'da Gorbaçov'un kaotik liderliği esnasında Özbekistan meclisinde Özbekistan'ın devlet dilinin Özbek Türkçesi olduğu yönünde 1989 yılında karar alındı. Bu karar Özbekistan'ın Rusya ile değişen ilişkilerinin de sinyaliydi. Rusça ülkedeki etnik gruplar arasında iletişimi sağlayan dil olmaya 1995 yılına kadar devam etti ve sonrasında azınlık dili halini aldı.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Özbekistan 1929 ila 1940 yılları arasındaki olumlu tecrübesine istinaden ve Özbekistan vatandaşlarının da isteklerini dikkate alarak Latin alfabesine geçilmesi yönünde 1993 yılında bir kanun çıkardı. Kanunun amaçları arasında Moskova yönetiminden uzaklaşmak ve dünyanın geri kalanı ile iletişimi kolaylaştırmak da vardı.

Kiril alfabesini terk eden tek Türk ülkesi Özbekistan değildi. Azerbaycan 1991 yılında bağımsızlığını kazandıktan hemen sonra Latin alfabesine geçmişti. Özbekistan'ın komşusu Türkmenistan 1993 yılında Kiril alfabesini Latin alfabesi ile değiştirmişti. Bu oyunda geç kalan ülke yüksek Rus nüfusu ve Rusça konuşan oranı dolayısıyla Kazakistan'dı. Kazakistan devlet başkanı Nazarbayev 2017 yılında bir kararname yayımlayarak Latin Alfabetine geçiş sürecini başlattı.

Alfabe değiştirme Özbekistan için sadece Rusya'dan bağımsız hareket etme ve kendi kendini yönetme değil Latin alfabesini kullanan diğer Türk lkeleri ve Batı dünyası ile yakınlaşma amacı taşıyor.

Latin alfabesine geçme kararına karşı eleştiriler de mevcut. Örneğin, yurt dışında yaşayan ve Kiril alfabesi kullanan zbekistanlıların yeni alfabeyle renme konusunda Özbekistan'da yaşayanların aksine hkومت desteği alamaması söz konusu. Bu sebeple alfabe değişimi ile birlikte yurtdışında yaşayanların ülkeden izole edildiğini ve alfabe değiştirmenin Rus karşıtlığı anlamlarına geldiğini savunanlar var.

Alfabe değiştirmeye Rusya'dan da yine Rus karşıtlığı ve Özbekistan'da yaşayan Rus kökenlilere karşı ayrımcılık Şeklinde eleştiriler mevcut. 1991 yılında Özbekistan nüfusunun %7,7 si Rus etnisitesinden, bu oran Kazakistan'da bağımsızlıktan önceki verilere göre %37 civarında.

Özbekistan'da Kiril alfabesini terk etme ve Latin alfabesine geçişin uzun bir serüveni var. 1993'teki ilk kararname ile 2010'nın Eylül ayına kadar kademeli ve tam bir geçiş öngörülüyordu. 1993 Alfabetesi Mayıs 1995 yılında tekrar gözden geçirildi ve temel telaffuz kuralları aynı yılın 24 Ağustos'unda onaylandı. 1996 yılından bu yana her eğitim kurumunda ve eğitim faaliyetlerinin tamamı Latin alfabesi ile yürütüldü ve ders kitapları ile diğer bütün materyaller Latin alfabesinde basıldı. Ancak tam geçiş alfabedeki bir takım değişiklikler ve düzeltmeler sebebiyle tamamlanamadı. 2019 yılında alfabe güncellendi ve büyük tartışmalara sebep oldu. Nihayetinde 2021 yılında Latin alfabesinde uyarlanan zbek alfabesine kademeli geçiş planı onaylandı.

Okuma yazma oranının neredeyse %100 olduğu Özbekistan'da (Latin alfabesinin ilk tanıtıldığı 1926 yılındaki oran %11,6) Latin Alfabetesine geçiş bazlarına göre sadece bir tercih meselesi. Yerel bir eğlence sitesinde yapılan güncel bir ankete göre metnin Latin alfabesinde olmasını tercih eden okuyucuların oranı %38, Kiril alfabesini tercih edenlerin oranı %34 ve metnin yazıldığı alfabeyle umursamayanların oranı %28 olarak açıklandı. Yaşlı kuşaklar Kiril alfabesi ile kendilerini daha rahat hissediyor, ancak bu Latin alfabesini de kullanmadıkları anlamına gelmiyor.

Bütün bunlarla birlikte, Kiril alfabesi ülkeden tamamen silinmiş değil. Kiril alfabesi hala zorunlu ders ve Latin alfabesi ile eğitim alan yeni kuşaklar Kiril alfabesini de akıcı Őekilde kullanılabiliyor.

Özbekistan'ın bağımsızlık emelleri ile uyumlu alfabe değişikliği aynı zamanda Rusya'dan çekilen ve Latin alfabesini kullanan dünya çapındaki iletişim sistemlerine erişim amacı taşırken sürecin tamamlanması için ülkenin 1 ya da 2 yıla daha ihtiyaı var.

Bu alışma The Diplomat Dergisinin yayımlanan "Uzbekistan's Drawn-out Journey From Cyrillic to Latin Script" isimli makalenin tarafımızca hazırlanan tercüme özetidir. Makalenin aslı için lütfen [tıklayınız](#).